

II BÖLMƏ. MALİYYƏ, MALİYYƏ İNSTİTUTLARI, BÜDCƏLƏRARASI MÜNASİBƏTLƏR, BANK SEKTORU

UOT 336.71

Elnurə Bünyat qızı MƏMMƏDOVA
Azərbaycan Kooperasiya Universitetinin
“Maliyyə və bank işi” kafedrasının dosenti, i.f.d.,

Əminə Fərhad qızı QULİYEVA
Azərbaycan Kooperasiya Universiteti, magistr
Email:amina.guliyeva.f@gmail.com

MÜƏSSİSƏNİN MƏNFƏƏTLİLİYİNDƏ DÖVRIYYƏ KAPİTALININ İDARƏ EDİLMƏSİ AMİLİNİN YERİ VƏ ROLU

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi: Müəssisələrin istehsal fəaliyyətinin səmərəliliyi baxımından dövriyyə kapitalının formalaşdırılması, dövriyyə kapitalının mənfəətliliyə təsirinin müəyyənləşdirilməsi və müəssisələrdə dövriyyə kapitalından istifadə olunma səviyyəsini qiymətləndirməkdir.

Tədqiqatın metodologiyası: Tədqiqat işində normativ-hüquqi aktlardan, elmi ədəbiyyatlardan, anazliz və sintez metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti: Müəssisələrdə maliyyə vəziyyətinin yaxşılaşdırılması, beynəlxalq təcrübələrin tətbiq edilməsi və dövriyyə kapitalından istifadə imkanlarını təhlil etməkdən ibarətdir.

Tədqiqatın nəticələri: Məqalədə dövriyyə kapitalının maliyyələşdirilməsi mənbələri, mənfəətliliyin təmin olunması və dövriyyə kapitalının təşkil edilmə strukturu qiymətləndirilmiş və təhlili istiqamətləri müəyyən edilmişdir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi: İstehsalın səmərəliliyinin optimallaşdırılması nöqtəyi-nəzərindən müəssisənin dövriyyə kapitalı ilə təmin olunması və onun mənfəətliliyində dövriyyə kapitalının idarə edilməsi məsələlərinin iqtisadi təhlili və qiymətləndirilməsi sisteminin metodikasının təkmilləşdirilməsi araşdırılmışdır.

Açar sözlər: *dövriyyə kapitalı, dövriyyə vəsaitləri, kapitalın təhlili, aktivlər, bank kreditləri, borc vəsaitləri, kreditor borclar, xüsusi vəsaitlər.*

Giriş

Müəssisənin istehsal prosesi ilə qarşılıqlı əlaqədə olan və müəssisənin istehsal fəaliyyətinin intensiv və davamlı fəaliyyət göstərməsi üçün dövriyyə kapitalı, əsas kapital və əmək resursları olduqca mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Qeyd olunan resurslardan məqsədyönlü və səmərəli formada istifadə olunduqda hər bir müəssisə istehsal fəaliyyətini yüksək mənfəətlə başa vura bilər. Müasir bazar iqtisadiyyatı şəraitində hüquqi və təşkilati strukturundan asılı olmayaraq bütün müəssisələr tərəfindən əsas yerinə yetirilməli olan vəzifələrdən biri dövriyyə kapitalının formalaşdırılması, onun optimallığının təmin edilməsi, dövriyyə kapitalına olan tələbat səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsi, ondan səmərəli istifadə etmək və müəssisə daxilində dövriyyə kapitalının düzgün idarə edilməsi ilə maksimum mənfəət əldə etməkdən ibarətdir. Müəssisənin istehsal ilinin yekununda

yüksək mənfəət əldə etməsi onun dövrüyyə aktivlərindən nə dərəcədə istifadə etməsindən asılıdır. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində müəssisələr digər dövrlərdən fərqli olaraq, istehsal-təsərrüfat fəaliyyəti ilə məşğul olmalı və ümumi kapitalının çəkisini artırmağa çalışmalıdır. Bu məsələlərin həll edilməsi üçün müəssisənin sahibkarı ilk növbədə istehsal dövrüyyə fondları və tədavül fondlarının tərkibini təşkil edən vəsaitlərə və onların xüsusi çəkisinə nəzarət etməlidir. Bu kimi proseslərin həll edilməsində dövrüyyə kapitalının və dövrüyyə vəsaitlərinin uçotunun həyata keçirilməsi həlledici əhəmiyyətə malikdir. Müəssisələr tərəfindən dövrüyyə kapitalının düzgün idarə olunması həm qısamüddətli öhdəliklərin vaxtında yerinə yetirilməsinə, həm də gündəlik istehsal prosesi zamanı əmələ gələn xərclərin ödənilməsinə müsbət təsir göstərir. Buna görə də dövrüyyə kapitalının səmərəli idarə edilməsi müəssisə üçün mühim zəruriyyət hesab olunur. Dövrüyyə kapitalının idarə edilməsi nağd pul vəsaitlərinin, kreditor və debitor borclarının, ümumi borc öhdəliklərinin, müəssisəyə məxsus inventarların idarə olunmasından ibarətdir. Cari aktivlərin və cari öhdəliklərin fərqinə dövrüyyə kapitalı deyilir. Dövrüyyə kapitalının idarə edilməsi müəssisə üzrə bir neçə məsələnin həllini təmin edir. Birincisi, gəlirlərin əldə edilməsi dövrüyyə kapitalının əsas bir tərkib hissəsidir və uçotda debitor borc formasında dövrüyyə kapitalında qeyd olunur. İkincisi, borc öhdəliklərinin idarə edilməsi kreditor borclar formasında dövrüyyə kapitalında əks etdirilir. Üçüncüsü, müəssisə inventarının yəni hazır məhsulun idarə edilməsi dövrüyyə kapitalının idarə olunmasında mühim əhəmiyyətə malikdir və müəssisənin gələcək istehsal-təsərrüfat əməliyyatlarının planlaşdırılmasında həlledici üstünlüyə sahibdir. 2000-2001-ci illər arasında iqtisadiyyatda bəzi həll edilməsi çətin olan məsələlərin yaranması və baş verən maliyyə durumu qarışıqlığı dövrüyyə kapitalının düzgün və səmərəli idarə edilməsi məsələsinin aktual bir mövzuya çevrilməsinə səbəb oldu. Çünki o illər ərzində müəssisələr əsasən dövrüyyə kapitalına qoyulan investisiyaları minimum səviyyəyə endirməyə çalışmış və daha çox likvidlik və səmərəli gəlir gətirən əməliyyatların axtarışında idilər. Lakin son illərdə bazar iqtisadiyyatı şəraitində bütün müəssisələr dövrüyyə kapitalına qoyulan investisiyaları və nağd pul vəsaitlərini əsas maliyyə gücü hesab edirlər. Müəssisələrdə dövrüyyə kapitalına olan tələbat hər bir müəssisənin istehsal fəaliyyətindən asılı olaraq fərqlənə bilər. Buna əsas səbəb kimi müəssisənin borc öhdəliklərinin ödəniş formasında olan mövcud fərqləri, dövrüyyə aktivlərinin satın alınma müddəti arasındakı fərqləri və müəssisələrin öz kapitallarının çəkisini artırmaq imkanları arasındakı fərqlər kimi qeyd edilə bilər və bu proseslər müəssisələrin mənfəətliliyində öz təsirini göstərir. Müəssisələrin iflasa uğramasının və ya hər hansı likvidlik problemlərinin qarşısının alınmasında dövrüyyə kapitalının uğurlu idarə olunması durur. Müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən hər bir müəssisə üçün dövrüyyə kapitalının formalaşdırılması, onun çəkisinin artırılması və dövrüyyə kapitalının idarə edilməsinin səmərəliliyini yüksəltmək aktual mövzu kimi öz unikallığını qoruyub saxlayır.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində müəssisələrdə dövrüyyə kapitalının iqtisadi mahiyyəti və maliyyələşdirilmə mənbələrinin tədqiqi. Müəssisələrin cari və gələcək istehsal fəaliyyətinin davamlı olması dövrüyyə kapitalının həcmindən olduqca asılıdır. Müəssisələrdə dövrüyyə kapitalı istehsal dövrüyyə fondları ilə tədavül fondlarının pul vəsaitlərinin məcmusundan ibarət olur. Cari aktivlərin məcmusu dövrüyyə kapitalını təşkil edir. Dövrüyyə kapitalı cari aktivlərlə cari qısamüddətli öhdəliklərin fərqi ilə müəyyən olunur, bu fərq dövrüyyə kapitalı kimi xarakterizə edilir. Müəssisələrin formalaşdırılması və onların istehsal fəaliyyətinə başlaması ilə birlikdə dövrüyyə kapitalı da gündəlik əməliyyatlar daxilində müəssisənin enerji, yanacaq, xidmət, xammal, yarım-fabrikatlar, ehtiyatlar, əmək və ümumi idarəetmə xərcləri ilə bağlı olan xərclərini qarşılamaq üçün istifadə olunur. Dövrüyyə kapitalının iqtisadi mahiyyəti müəssisələrin qısamüddətli borc öhdəlikləri yarandıqda və ya qabaqcadan nəzərdə tutulmayan xərclər əmələ gəldikdə onları ödəmək qabiliyyətindən ibarət olur. Müəssisənin dövrüyyə kapitalının xüsusi çəkisinin yüksək olması müəssisənin istehsal fəaliyyətinin uğurla davam etdirilməsində, risklərin minimumlaşdırılmasında, investisiya xərclərinin səviyyəsinin azaldılmasında mümkün əhəmiyyətə malikdir. Dövrüyyə kapitalı aşağıda göstərilən bir sıra xüsusiyyətlərə malikdir:

- qısamüddətli və likvidliyi yüksəkdir;

- dövriyyə kapitalının bütün elementləri bir-biri ilə sıx əlaqədədir və daim hərəkətdə olurlar;
- bölünə bilən xüsusiyyətə sahibdir;
- dövriyyə kapitalı ilə əlaqəli olan qərarlar qısa müddətdə yenidən nəzərdən keçirilir;
- dövriyyə kapitalının risk səviyyəsinə təsir etməsi mümkündür.

Dövriyyə kapitalının çəkisinin yüksək olması müəssisələrdə təkrar istehsalın genişlənməsinə, maliyyə vəziyyətinin yaxşılaşmasına və müəssisənin rentabelliyyəsinin yüksəldilməsinə səbəb olur. Dövriyyə kapitalını qeyd edilən əlamətlərə görə təsnifləşdirmək mümkündür:

- təşkili mənbələrinə görə, xüsusi vəsaitlər və borc vəsaitləri;
- planlaşdırılmasına görə, normalaşan və normallaşmayan vəsaitlər;
- istehsal prosesindəki rolu və yerinə görə, istehsal dövriyyə fondları və tədavül dövriyyə fondları.

Xüsusi vəsaitlər müəssisələrdə fasiləsiz bir formada satış və istehsal fəaliyyətinin davam etdirilməsi üçün olduqca vacibdir. Borc alınan vəsaitlər isə, kreditor borclardan, cəlb edilən pul vəsaitlərindən və bank kreditlərindən ibarətdir. Planlaşdırılmaya görə isə, normallaşan və normallaşmayan vəsaitlər aid edilmişdir. Normallaşan vəsaitlər dövriyyə vəsaitləri hesabına yaradılır. Bu vəsaitlər üzrə pul normativləri müəyyən edilir. Normallaşdırılmayan vəsaitlər operativ qaydada nizamə salınır. Bu vəsaitlərin tərkibinə daxil edilir: nağd pul vəsaitləri və hesablaşma hesabında olan vəsaitlər. Tədavül fondlarının pul vəsaitləri müəssisənin tədavül sferasına xidmət edir və vəsaitlər müəssisənin hesablaşma hesabında və kassasında olur. İstehsal və tədavül fondları bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədədirlər və istehsal fəaliyyətində fasiləsiz hərəkətdə və dövriyyədə olurlar. İstehsal dövriyyə fondları bir istehsal dövrü ərzində iştirak edir və istehsal prosesində istifadə edildikcə dəyərini itirir, bütövlükdə öz dəyərini hazır olan məhsulun üzərinə ötürür və bütün bu proseslər bir istehsal müddəti ərzində baş verir. Müəssisələr maliyyə resurslarını maşın və avadanlıqlara, qısamüddətli və uzunmüddətli investisiyalara, müxtəlif kapital qoyuluşlarına, bir sözlə, dövriyyə kapitalına yatırır. Dövriyyə vəsaitləri hazır məhsulun satışından yenidən nağd pul vəsaitinə çevrilir və bir il ərzində istifadə edilir. Dövriyyə kapitalının tərkibinə daxildir: debitor borclar, nağd pul vəsaitləri, əmtəə-material ehtiyatları, qısamüddətli qiymətli kağızlar, bununla yanaşı, gələcək və cari dövrün xərcləri, hazır məhsul, istehsal üçün vacib olan ehtiyatlar və s. Müəssisənin davamlı və fasiləsiz istehsal-təsərrüfat fəaliyyətini həyata keçirməsi üçün dövriyyə kapitalının maliyyələşdirilməsini təmin etməlidir. Dövriyyə kapitalının maliyyələşdirilməsi müsbət olduqda yəni, cari aktivlərin səviyyəsi cari öhdəliklərin səviyyəsini üstələyərsə, dövriyyə kapitalı uzunmüddətli kapitalla maliyyələşdirilir. Əgər dövriyyə kapitalının maliyyələşdirilməsi mənfəət səviyyədədirsə, yəni cari öhdəliklər cari aktivləri üstələyərsə, bu zaman dövriyyə kapitalı qısamüddətli kapitalla maliyyələşdirilir. Dövriyyə kapitalının maliyyələşdirilməsində digər bir əsas mənbə kimi kreditor borclar təşkil edir. Kreditor borclar bank kreditləri ilə müqayisədə daha ucuz və sərfəlidir. Dövriyyə kapitalının maliyyələşdirilməsində üç növ strategiya tətbiq edilir:

- balanslaşdırılan maliyyələşdirmə strategiyası;
- qoruyucu maliyyələşdirmə strategiyası;
- riskli maliyyələşdirmə strategiyası.

Balanslaşdırılan maliyyə strategiyasında dövriyyə kapitalının çox hissəsi uzunmüddətli mənbələr hesabına, yerdə qalan digər hissə isə qısamüddətli mənbələr hesabına maliyyələşdirilir. Bu strategiyada vacib qayda aktivlərin istifadə edildiyi müddətdə pula çevrilməsidir. Balanslaşdırılan maliyyələşdirmə strategiyasında likvidlik riski müəyyən dərəcədə azdır. Bu strategiyada likvidlik riski və eyni zamanda müflislik riskini bir-birindən fərqləndirmək lazımdır. Likvidlik riski əsasən müəssisələrin artmaqda olan aktivlərini maliyyələşdirə bilməməsidir. Müflislik riski isə müəssisələrin aktivləri ilə bağlı olan öhdəlikləri ödəyə bilməməsidir. Bununla yanaşı, qeyd etdiyimiz strategiyada ehtiyat xərclərinin həcmi daha çoxdur. Burada uzunmüddətli mənbələrdən istifadə edilməsi ehtiyatların dəyərinin artmasına və rentabellik səviyyəsinin azalmasına şərait yaradır. Qoruyucu maliyyələşdirmə strategiyasında maliyyə risklərinin minimuma endirilməsinə çalışılır. Bu strategiyada mövcud olan cari aktivlər və uzunmüddətli aktivlərin uzunmüddətli olan öhdəliklərlə

maliyyələşdirilməsi həyata keçirilir. Qeyd edilən strategiyanı həyata keçirmək bir qədər çətinidir. Bunun əsas səbəbi böyük müəssisələrin və iri firmaların uzunmüddətli maliyyə təminatı üçün kapital bazarlarına müraciət etmək qabiliyyətinə malik olmasıdır. Lakin kiçik müəssisələr və ya firmaların əksəriyyəti uzunmüddətli maliyyə təminatı üçün kapital bazarlarına müraciət edə bilmir və uzunmüddətli maliyyə resurslarına malik olmurlar. Digər bir səbəb isə bu strategiyanın həyata keçirilməsi və tətbiq edilməsi böyük xərc tələb edir. Riskli maliyyələşdirmə strategiyasında əsas vəsaitlər uzunmüddətli maliyyə mənbələri hesabına maliyyələşdirilir. Bu strategiyada dövriyyə kapitalı əsasən qısamüddətli maliyyə mənbələri üzrə maliyyələşdirilir. Riskli maliyyə strategiyası yüksək riskli olsa da, qeyd edilən digər strategiyalara nisbətə gəlirlilik səviyyəsi və həcmi daha yüksək olur. Risk və gəlirlilik arasında olan nisbət mühüm rol oynayır. **Müəssisələrdə dövriyyə kapitalının idarə edilməsi və dövriyyə kapitalına olan tələbat səviyyəsinin müəyyən edilməsi.** Dövriyyə kapitalının düzgün idarə olunması dövriyyədə olan pul vəsaitlərinin çatışmazlığından formalaşan müxtəlif risklərin başvermə riskini minimum səviyyədə azaldır, müəssisələrin maliyyə fəaliyyətinin əhatə dairəsini genişləndirir və müəssisələrdə xərclərin azaldılması məqsədi ilə cari aktivlərin strukturunu yaradır. Debitor borcların, pul vəsaitlərinin gündəlik dövriyyəsi, kreditor borcların və müəssisələrin inventarlarının necə idarə edilməsi dövriyyə kapitalının idarə olunmasında əks etdirilir. Müəssisələrin istehsal-təsərrüfat fəaliyyətini arası kəsilmədən davam etdirməsində və eyni zamanda maksimum mənfəət əldə etməsində dövriyyə kapitalının düzgün hesablanması həyata keçirilməli və nəzərə alınmalıdır. Dövriyyə kapitalı ilə bağlı olan əsas məsələlər bunlardır:

- Müəssisələrin borc öhdəliklərinin vaxtlı-vaxtında ödənilməsinə yerinə yetirməsi;
- İstehsal prosesi ilə bağlı əməliyyatların əhatə dairəsinin genişləndirilməsi;
- Müəssisələrin qabaqcadan nəzərdə tutulmayan halların başvermə şəraitində istehsal fəaliyyətlərinin davam etdirilməsi;
- Müəssisələrin kredit ödəmə qabiliyyətlərinin yüksəldilməsi və s.

Dövriyyə kapitalının idarə olunması, müəssisənin hansı aktivə hansı miqdarda yatırım edilməsini planlaşdırdığı zaman, bu prosesin hansı mənbələr hesabına maliyyələşdirilməsini də nəzərdə tutmalıdır [11]. Bu investisiyalar yatırılarkən və maliyyələşdirmə mənbələrinə baxarkən, sektor və fəaliyyət sahəsi, istehsal metodu və vaxtı, bu istehsal üçün nəzərdə tutulan məhsul, xammalın alınması şərtləri və məhsulların satış şərtləri nəzərə alınmalıdır [11]. Sektorun fəaliyyət göstərdiyi sahə, kapital bazarlarının inkişaf səviyyəsi və müəssisənin bu bazarlardan faydalanması üçün şərtlərə yenidən baxılması dövriyyə kapitalının müəyyənləşdirilməsi və idarə olunmasında vacib məsələlərdir [11]. Hər bir müəssisə üçün dövriyyə kapitalının həcmnin fərqli olmasına baxmayaraq, onlarda nisbətən oxşarlıqlar da mövcuddur. Ona görə də müəssisələr baxımından da oxşar əhəmiyyət daşıyırlar [11]. Dövriyyə kapitalının müəssisələrin istehsal fəaliyyətində vacibliyi aşağıdakılardan ibarətdir:

- Müəssisələrin dövriyyə kapitalının idarə olunması üçün müəyyən etmiş olduğu zaman müddəti;
- Dövriyyə kapitalına yatırım olunan investisiyalar müəssisənin əməliyyat balansında mühüm əhəmiyyətə malikdir;
- İstehsal fəaliyyətinin həcmi genişləndikcə cari aktivlərin də həcmi mütənasib olaraq artmalıdır;
- Dövriyyə kapitalının məbləği ilə müəssisələrin riskləri və gəlirləri arasında asılılıq mövcuddur. Bu əlaqələr arasında müəyyən balans müəyyənləşdirilməlidir. Belə ki, müəssisələrdə likvidlik nə qədər çox olarsa, borc öhdəliklərinin ödənilməsi vaxtında yerinə yetirilər və risklərin yaranması bir o qədər azalmış olar.

Dövriyyə kapitalının idarə edilməsinə daha dəqiq tərif versək, müəssisələr tərəfindən qısamüddətli öhdəliklərin yerinə yetirilməsi və dövriyyə vəsaitlərinin düzgün idarə edilməsi nəzərdə tutulur. Dövriyyə kapitalının idarə olunması siyasəti işlənilib hazırlanarkən, ilk növbədə aşağıdakı müddəalar əsas hesab edilir:

1. Pul vəsaitlərinin azlığının müşahidə edildiyi şəraitdə, dövriyyə vasitələrinin tərkibinə daxil olan müxtəlif növləri üzrə dövriyyə kapitalının optimal həddinin müəyyən edilməsi [11];

2. Kredit ödənişlərinin səviyyəsinin aşağı olduğu bir şəraitdə cari tələbatların maliyyələşdirilməsi üçün uyğun variantların seçilməsi;

3. Dövriyyə vəsaitlərinin səmərəli şəkildə istifadə olunmasına təminat yaradan mövcud üsulların seçilməsi [14] ;

Dövriyyə kapitalına olan tələbatı normalaşdırma metodundan istifadə etməklə hazır məhsul üçün müəyyən edərkən, mütləq nəzərə almaq lazımdır ki, onun ehtiyatının həcmi aşağıdakılar nəzərə alınmaqla planlaşdırılır [11]:

1. Tələb və təklifin həcmnin il ərzində bölüşdürülməsi;
2. Ayrı-ayrı məhsul növü üzrə aparılmış bazarın təhlilindən əldə olunan nəticəyə görə;
3. Müəssisənin aparmış olduğu kredit siyasəti;
4. Müəssisənin istehsalat imkanları nəzərə alınmaqla və s.

Müəssisələr üzrə dövriyyə kapitalının təhlilinin aparılması və qiymətləndirilməsi mexanizmi. Məqalədə ilkin olaraq, Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən Kapital Bankın maliyyə hesabatlarından istifadə olunaraq, onların dövriyyə kapitalının mövcud vəziyyəti və qiymətləndirilməsi təhlil olunmuşdur [6]:

№	BALANS HESABATI	31 dekabr 2021-ci il (min manat)	31 dekabr 2020-ci il (min manat)	31 dekabr 2019-cu il (min manat)
1	Nağd vəsaitlər (banknotlar və sikkələr, yolda, bankomatlarda və mübadilə şöbələrində olan nağd vəsaitlər daxil olmaqla,) cəmi	2,505,811	1,872,445	1,244,798
2	Ticarət və investisiya qiymətli kağızların cəmi	1,113,589	799,672	455,456
3	Banklar və digər maliyyə institutlarına verilən kreditlər	389,857	370,529	650,211
4	Banklar və digər maliyyə institutlarındakı depozitlər	70,190	10,425	8,645
5	Müştərilərə verilmiş kreditlər	2,652,560	2,175,951	1,821,222
	a) İstehlak kreditləri	1,602,384	1,365,845	1,334,790
	b) Biznes kreditləri	759,207	582,077	433,892
	c) Daşınmaz əmlak kreditləri	290,970	228,029	52,541
	d) Digər kreditlər	0	0	0
6	Mümkün zərərlər üçün yaradılan məqsədli ehtiyat	371,475	274,782	319,869
7	Müştərilərə verilmiş kreditlər xalis cəmi	2,281,085	1,901,168	1,501,354
8	Əmlak və avadanlıqlar	62,973	61,639	54,594
9	Qeyri-maddi aktivlər	26,280	24,291	22.840
10	Təxirə salınmış vergi aktivləri	6,899	310	2,923
11	Balansdankənar aktivlər üzrə mümkün zərərlərin ödənilməsi üçün məqsədli ehtiyat	22,756	47	392
12	Digər aktivlər	275,596	186,947	198,407
	Cəmi aktivlər:	6,709,523	5,227,472	4,143,322

№	Öhdəliklər	31 dekabr 2021-ci il	31 dekabr 2020-ci il	31 dekabr 2019-cu il
1	Depozitlər	5,192,419	3,805,619	3,235,996
2	Hüquqi şəxslərə depozitlər	1,164,558	1,067,406	985,154
3	Fiziki şəxslərə depozitlər	4,027,861	2,738,213	2,250,842
4	Mərkəzi Bank və dövlət fondları qarşısında öhdəliklər	1,620	2,160	2,160
5	Kredit təşkilatları və digər maliyyə institutları qarşısında öhdəliklər	434,962	357,412	213,793
6	Borc qiymətli kağızları	0	0	0
7	Cari vergi öhdəlikləri	8,531	5,345	13,536
8	Təxirə salınmış vergi öhdəliyi	0	0	0
9	Subordinasiya borc öhdəlikləri	59,500	68,000	8,500
10	Digər öhdəliklər	364,295	354,742	244,284
	Cəmi öhdəliklər:	6,061,327	4,593,277	3,718,268

№	Kapital	31 dekabr 2021-ci il	31 dekabr 2020-ci il	31 dekabr 2019-cu il
1	Səhmdar kapital	245,850	245,850	225,850
2	Səhmin qiymətinin dəyişməsindən gəlir (zərər)	800	800	800
3	Bölüşdürülməmiş mənfəət	363,045	354,019	163,321
4	Ümumi ehtiyatlar	38,501	33,526	35,082
5	Kreditlər, lizinqlər və digər tələblər üzrə mümkün zərərlərin ödənilməsi üçün adi ehtiyatlar	30,226	28,194	28,944
6	Əsas vəsaitlərin qiymətləndirilməsindən adi ehtiyatlar	1,435	1,435	2,240
7	Digər ümumi ehtiyatlar	6,840	3,897	3,271
	Cəmi kapital:	648,196	634,195	425,054

Balans hesabatına əsasən, Kapital Bankın 2019-cu ilin 31 dekabr tarixi üzrə cəmi aktivlərinin miqdarı 4,143,322 min manat olmuşdur. Bankın cəmi öhdəliklərinin miqdarı 3,718,268 min manat təşkil etmişdir. Bankın cəmi aktivləri və cəmi öhdəliklərinin fərqi bankın dövriyyə kapitalının həcmi müəyyən etməyə imkan verir. 2019-cu il 31 dekabr tarixi üzrə dövriyyə kapitalının miqdarı 425.054 min manat olmuşdur. Bankın 2020-ci il 31 dekabr tarixi üzrə cəmi aktivlərin miqdarı 5,227,472 min manat təşkil edib. 2020-ci il 31 dekabr tarixində cəmi öhdəlikləri isə 4,593,277 min manat olub. Göstəricilərə əsasən 2020-ci il 31 dekabr tarixində bankın dövriyyə kapitalı 634.195 min manat təşkil edib. Balans hesabatına əsasən, Kapital Bankın 2021-ci il 31 dekabr tarixi üzrə cəmi aktivlərinin miqdarı 6,709,523 min manat və cəmi öhdəlikləri isə 6,061,327 min manat təşkil etmişdir. 2021-ci ilin 31 dekabr tarixi üzrə bankın dövriyyə kapitalının miqdarı 648.196 min manatı əhatə etmişdir.

Nəticə və təkliflər

Beləliklə, müəssisələrin istehsal fəaliyyətinin genişləndirilməsi və maksimum mənfəət əldə etməsi üçün dövriyyə kapitalının səmərəli idarə olunması vacib məsələlərdən biri kimi hesab olunur. Dövriyyə kapitalının yaxşılaşdırılması müəssisənin öhdəliklərinin tam ödənilməsi və gəlirlilik səviyyəsinin artmasına müsbət təsir edir. Aparılan araşdırmalara əsasən deyə bilərik ki, dövriyyə kapitalının düzgün idarə edilməsi müəssisələrin mənfəətliliyində mühim rol oynayır. Dövriyyə kapitalın təkrar istehsal prosesinin baş verməsinə şərait yaradır. Dövriyyə kapitalının müəssisələrin mənfəətliliyinin yüksəldilməsi istiqamətində aşağıda qeyd olunan təklifləri həyata keçirməyi məqsəduyğun hesab etmək olar:

- bazarda mövcud olan tələblər müəyyən edilməli və bu tələblər üzrə müəssisələr tərəfindən məhsullar istehsal olunmalı və satışa çıxarılmalıdır;
 - uyğun kredit şərtləri ilə müəssisələrə kreditlərin verilməsi və daha keyfiyyətli məhsullar bazarı formalaşdırmaq;
 - müəssisələr tərəfindən ödəniş əməliyyatlarının vaxtında yerinə yetirilməsini təmin etmək;
 - cari və gələcək dövrün xərclərinin azaldılması və onların maliyyələşdirilməsini həyata keçirmək;
 - müəssisə daxilində dövriyyə kapitalının düzgün idarə edilməsi ilə bağlı siyasət işləyib hazırlamaq və onun tətbiq edilməsini reallaşdırmaq.
- Dövriyyə kapitalının idarə olunması zamanı aşağıdakılara diqqət yetirmək lazımdır:
- dövriyyə vəsaitlərinin ümumi çəkisi və quruluşu, onların növləri üzrə dinamika səviyyəsi, satışdan əldə olunan gəlirlər;
 - dövriyyə vəsaitlərinin standartlara uyğunluğunun gözlənilməsi və kənarlaşmaya səbəb olan məsələlər;
 - standartlaşdırılmış və qeyri-standart dövriyyə vəsaitlərinin tərkibində və dəyərində dəyişikliklər, onların səbəb və nəticələri [14];
 - iqtisadi səmərəlilik dinamikasında göstəricilər üzrə dövriyyə kapitalından istifadə.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının “Mühasibat uçotu haqqında” Qanunu. Bakı, 2004.
2. Hüseynov X., Balayeva E., “Pul, kredit, banklar”. Dərslik. Bakı, 2015.
3. Məmmədova E. “Maliyyə”. Dərslik. Bakı, 2018.
4. Эскиндарова М.А., Федотовой М.А, “Корпоративные финансы”. Учебник. Москва, 2016.
5. Ковалева В.В., “Финансы”. Учебник. Москва, 2016.
6. <http://kapitalbank.az>
7. www.e-qanun.az
8. www.maliyye.gov.az
9. www.cbar.az
10. <http://unec.edu.az>
11. www.banco.az
12. www.stat.gov.az
13. <http://m-eng.ru>
14. www.economy.az

Эльнура Бунят кызы Мамедова
доцент кафедры “Финансов и банковского дела”,
Азербайджанский Университет Кооперации

Амина Фархад Гулиева
Азербайджанский Университет Кооперации, магистр
Почта: amina.guliyeva.f@gmail.com

Место и роль фактора управления оборотным капиталом в прибыльности предприятия

Резюме

Цель исследования. Это формирование оборотных средств с точки зрения эффективности производственной деятельности предприятий, определение влияния оборотных средств на рентабельность и оценка уровня использования оборотных средств на предприятиях.

Методология исследования. В исследовании использованы нормативные правовые акты, научная литература, методы анализа и обобщения.

Важность исследовательского приложения. Он состоит из анализа возможностей улучшения финансового положения предприятий, применения международного опыта и использования оборотных средств.

Результаты исследования. В статье дана оценка источников финансирования оборотных средств, структуры обеспечения рентабельности и организации оборотных средств, определены области для анализа.

Оригинальность и научная новизна исследования. С точки зрения оптимизации эффективности производства изучено совершенствование методологии системы экономического анализа и оценки вопросов обеспечения предприятия оборотными средствами и управления оборотными средствами по его рентабельности.

Ключевые слова: оборотный капитал, рабочий капитал, анализ оборотного капитала, активы, банковские кредиты, заемные средства, кредиторская задолженность, специальные фонды.

Elnura Bunyat Mammadova
Associate Professor of Finance and Banking,
Azerbaijan Cooperation University

Amina Farhad Guliyeva
Azerbaijan Cooperation University, master
Email: amina.guliyeva.f@gmail.com

The place and role of working capital management factor in the profitability of the enterprise

Summary

The purpose of the study.. It is the formation of working capital in terms of the efficiency of production activities of enterprises, determining the impact of working capital on profitability and assessing the level of use of working capital in enterprises.

Research methodology. Normative legal acts, scientific literature, methods of analysis and synthesis were used in the research.

Importance of research application. It consists of analyzing the opportunities for improving the financial situation in enterprises, applying international experience and using working capital.

The results of the study. The article assesses the sources of working capital financing, profitability and the structure of working capital organization and identifies areas for analysis.

Originality and scientific novelty of the research. From the point of view of optimizing the efficiency of production, the improvement of the methodology of the system of economic analysis and evaluation of the issues of providing the enterprise with working capital and managing working capital in its profitability was studied.

Key words: working capital, working funds, working capital analysis, assets, bank loans, borrowed funds, accounts payable, special funds.